

Aleg. L.

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o budowie pralni, łaźni, kuchni parowych, pomieszkania dla służby niższej szpitalnej i o urządzeniu łazienek przy szpitalu powszechnym we Lwowie.

Wysoki Sejmie!

Wadliwe urządzenie łaźni i praczkarni w szpitalu Lwowskim oraz potrzeba wybudowania przy tymże szpitalu oddzielnej pralni i łazienek była już niejednokrotnie przedmiotem rozpraw Wysokiego Sejmu.

Wydział krajowy starał się zawsze złemu zaradzić tymczasowymi ulepszeniami, jak sprawieniem mechanicznej maszyneryi parowej, zakupieniem nowych kotłów i t. d., z postanowieniem zaś postawienia oddzielnego budynku na pralnię i łaźnię wystąpił przed Wysokim Sejmem po raz pierwszy dopiero w r. 1871.

Przy sprawozdaniu z dnia 25. sierpnia 1871. r. o pokryciu nowym dachem gmachu szpitalnego, uzasadnił Wydział krajowy konieczność postawienia osobnej pralni, wykazując, iż szczupłość miejsca znajdującego się w piwnicy pod gmachem szpitalnym, w którym umieszczono pralnię, pociąga za sobą tę niedogodność, iż pranie bielizny bardzo jest utrudnione, że należyte oddzielenie bielizny przeznaczonej dla syfilitycznych jest niemożliwym, że zdrowie i życie zajętych przy pralni praczek jest na szwank narażone, gdyż zjadliwe wyziewy zatrują powietrze, że osiadająca się para niszczy i zawilgaca mury i sklepienia.

Pomimo oświadczenia się komisji szpitalnej z dnia 29. września 1871. r. l. 29/356 za budową nowej pralni Wysoki Sejm uchwałą z dnia 17. października pominął sprawę pralni.

Niebawem bo już w miesiącu kwietniu 1872. r. Dyrekcyja szpitala przedstawiła Wydziałowi krajowemu grożące niebezpieczeństwo, a Magistrat Lwowski nakazał powstrzymać ruch maszyny parowej jako sprzeciwiający się przepisom policyjnym i zagrażający całemu gmachowi, jakoteż sąsiednim budynkom niebezpieczeństwem ognia.

Wydział krajowy zaradzając niebezpieczeństwu tymczasowymi zarządzeniami, przedstawił Wysokiemu Sejmowi przy sprawozdaniu z dnia 15. października 1872. r. o zaciągnięciu

pożyczki na różne urządzenia szpitala Lwowskiego, po raz drugi potrzebę wybudowania pralni i łazienek, żądając na to sumy prawdopodobnych kosztów w kwocie 15.000 zł.

Idąc za zdaniem komisji budżetowej, która w sprawozdaniu swem z dnia 29. listopada 1872. r. l. 550 podniosła grożące niebezpieczeństwo z umieszczenia pralni w piwnicach gmachu głównego, oraz skutki i następstwa ztąd wyniknąć mogące, Wysoki Sejm uchwałą z dnia 6. grudnia 1872. r. nad powyższem przedłożeniem upoważnił Wydział krajowy do użycia kwoty 18.800 zł., pozostałej ze sprzedaży kapitałów funduszów chorych i położnic na przebudowanie kanałów i wystawienie nowej pralni i łazienek.

Stosując się do tego polecenia, Wydział krajowy zaważwał p. Chołoniewskiego do sporządzenia dokładnych planów i kosztorysów na podstawie szkicu architektury Kulna.

Przedłożone plany i kosztorysy przez pana Chołoniewskiego obliczone zostały na kwotę . . . . . 71.434 zł. 28 ct.

Równocześnie z p. Chołoniewskim sporządził także p. Rostkowski plan i kosztorys na te budynki z kosztem w kwocie . . . . . 66.332 zł. 85 ct.

Obydwa te projekta Wydział krajowy uznał za nieodpowiednie, dlatego też zaważwał w październiku 1873. r. architekta Kołodziejskiego z Krakowa do ułożenia nowego projektu.

Pan Kołodziejski sporządził dla braku czasu tylko szkic z obliczeniem kosztów budowy na sumę . . . . . 54.816 zł. 25 ct.

Sprawozdaniem z dnia 16. grudnia 1873 r. Wydział krajowy po raz trzeci przedłożył Wysokiemu Sejmowi sprawę pralni i łazienek przedstawiając wszystkie trzy projekta, z których tylko ostatni zalecił.

Nad tem ostatniem sprawozdaniem Wysoki Sejm powziął na dniu 14. stycznia 1874 r. l. 355 następującej treści uchwałę :

„Sejm uznaje w ogóle pożyteczność i korzyści z urządzenia pralni parowej przy szpitalu i poleca Wydziałowi krajowemu przedłożenie na najbliższej sesji sejmowej dokładnych planów i kosztorysów do budowy pralni i łazienek przy szpitalu głównym, jednak na ten tylko wypadek, jeżeli Wydział krajowy uzna niezbędną potrzebę takiej budowy, pomimo, że parowa pralnia z łaźnią w Kulparkowie zbudowaną będzie.“

Po dokładnem zbadaniu Wydział krajowy przyszedł do przekonania, że pralnia i łaźnia w Kulparkowie wystarczy tylko na potrzeby tego zakładu, i że szpital Lwowski nie może obejść się bez urządzenia takiego samego budynku przy gmachu szpitalnym, a to z następujących powodów :

a) Zakład Kulparkowski posiada tak małą ilość wody, iż zaledwie wystarczy na zaspokojenie codziennych potrzeb i wypranie bielizny własnego zakładu.

Studnia Kulparkowska przy najwyższym stanie wody zawiera 1400 wiader.

Ilość chorych wraz z personelem przynależnym można przeciętnie liczyć na 550 osób.

W zakładach zdrowotnych na kuchnię, pranie, łazienki i t. d., rachuje się na dobę 150 litrów wody na jedną osobę, czyli prawie dwa wiadra.

Potrzeba więc dzienna wody na 550 osób wynosi 1100 wiader.

W studni Kulparkowskiej przyptywa dziennie 7 sążni wody głębokości, czyli 1000 wiader, w latach zaś i miesiącach suchych przyptyw wody jest daleko mniejszy, obawiać się więc należy, że w skwarnych miesiącach letnich będzie brakować wody dla samego zakładu.

b) Pralnia w Kulparkowie jest zbyt małych rozmiarów, ażeby mogła wystarczyć na pranie bielizny z dwóch wielkich zakładów; — przytem w pralni Kulparkowskiej oprócz przyrządów do naparzania bielizny i jej suszenia nie będzie żadnych innych maszyn skracających pracę, gdyż pranie ręczne w zakładach obłąkanych uważa się jako pożyteczne zajęcie dla umysłowo chorych. Pranie więc będzie powolne i nie podała potrzebom szpitala Lwowskiego.

c) Niedogodność tak dla zakładu Kulparkowskiego jak i Lwowskiego byłaby bardzo wielką. Nieustaune wożenie bielizny z miasta do Kulparkowa i napowrót, ciągłe jej pakowanie,

narażaloby bieliznę na zniszczenie, a przy trudności zaprowadzania dobrej kontroli, nie zdołanoby jej ustrzedz podczas oddawania i odbierania od zatracenia.

d) Przewożenie bielizny z chorych, dotkniętych zakażoną nieraz słabością, mogłoby łatwo zaszczyć niebezpieczne i zaraźliwe choroby; dlatego też może natrafić na opór Magistratu, jako władzy czuwającej nad zdrowiem publicznem.

e) Przez pranie bielizny na Kulparkowie, szpital Lwowski pozbawionyby był zastawienia siły parowej do gotowania potraw, do urządzenia łaźni, tartaku i innych urządzeń zastoso- wywanych z wielkim pożytkiem i doświadczeniem stwierdzonych korzyści w większych zakła- dach za granicą.

Te powody wydawały nam się dostatecznymi do powzięcia przekonania, że z urządze- niem pralni i łaźni w Kulparkowie nie zapobieże się potrzebie postawienia oddzielnej pralni i łaźni przy szpitalu Lwowskim.

Stosownie do uchwały Wysokiego Sejmu z 14. stycznia 1874. l. 355. Wydział krajowy winien był przedłożyć plany i kosztorysy pralni na sesji sejmowej w październiku 1874. r., nie uczynił jednak tego z powodu licznych i ważnych innych sprawozdań.

Ponieważ Wydział krajowy nadto nie rozporządza takimi siłami architektonicznymi, któreby mu pozwalały wykonać z urzędu plany tak skomplikowanej budowy, jaką jest pralnia i łaźienki, musiał wyglądać stosownie do tego chwili a raczej osobistości.

Gdy właśnie w roku ubiegłym p. Janowski miał sposobność zwiedzić zakłady sani- tarne za granicą oraz zbadać urządzenia wzorowe pralni, kuchni parowej i łaźienek, uznał Wy- dział krajowy za stosowne polecić wykonanie projektu p. Janowskiemu.

Wywiązując się z poleconego zadania, p. Janowski sporządził projekt pralni i łaźienek ze szczegółowem obliczeniem kosztów budowy, w którym usuwa wady i błędy dotychczasowych projektów i zastosowuje wszystkie praktyczne urządzenia podobnych zakładów za granicą.

Na uzasadnienie tego naszego zarządzenia, ośmielamy się poddać krytycznemu rozbio- rowi i porównaniu przedłożone dotychczas Wysokiej Izbie projekta pp. Chołoniewskiego i Ko- łodziejskiego z projektem, który obecnie przedkładamy.

Program obydwu pierwszych projektów osnuty był na żądaniu komisji lekarskiej, do- magającej się budynku, w którym pomieścić się winna pralnia mechaniczna z maglownią, suszar- nią itd., 32 wanień, 2 wanny siarczane oraz łaźnia parowa.

Projekt p. Chołoniewskiego nie odpowiedział warunkom programu, gdyż pralnia w nim nie jest urządzoną mechanicznie, a łaźienek zamiast 32 mieści tylko 16.

Pomieszczenie pralni z wielkim bassenem murowanym na dolnem piętrze, pociągnęło za sobą wielką stratę miejsca na fundament pod tymże bassenem, przypadający w samym środku głównego budynku, pomiędzy łaźnią i wannami dla mężczyzn przeznaczonemi.

Oprócz tego projekt ten w całym swoim układzie był niepraktycznie i niewygodnie pomyslanym.

Projekt p. Kołodziejskiego, jakkolwiek o wiele lepszy i praktyczniejszy, jednakże miał wiele niedogodości, z których najważniejszą jest nadzwyczajna szczupłość wszystkich lokalności.

Pralnia i położona nad nią maglownia z suszarnią ma zaledwie 3 sążni i 2 stopy szerokości, co jest tak szczupłem, że nie ma miejsca na ustawienie stołów do prac ręcznych, jak namydlanie, odręczne przepieranie i t. d.

Pomimo że całe pierwsze piętro budynku zajęte jest przez łaźienki, projektujący zdołał tam tylko 19 wanień pomieścić, gdy program żądał ich 32; i pomieszczenie izby na skład bru- dnej bielizny, i do prania takowej jest niewłaściwe, gdyż nietylko że znajdują się w bezpośredniej łączności ze składem czystej bielizny, ale służą nawet za jedyną komunikację do maglo- wni i do suszarni; wanna do kąpieli siarczanych pomieszczona w samym środku, przyczynia- ła się tylko do ustawicznego zapowietrzania budynku wyziewami z tych kąpieli.

Wysokość piątr zaledwie 10 stóp wynosząca, nie odpowiada zupełnie warunkom higienicznym zakładu.

Z tych powodów i ten projekt nie mógł być do wykonania przyjętym.

Przystępując do opracowania nowego projektu, poddano przedewszystkiem rewizji sam program budowy.

Powołana do tego komisya techniczno-lekarska, uznała za stosowne poczynić w nim pewne zmiany. Uznano za potrzebne ze względów praktycznego użytku i wewnętrznej wygody, przenieść kuchnię z gmachu głównego do nowo projektowanego budynku, a w miejscu dziś przez kuchnię zajmowanym pomieścić łazienki, które wedle pierwszego programu w nowym budynku miały się znajdować.

Przez tę zamianę gmach główny uwalnia się od nieprzyjemnych i niezdrowych wyciewów kuchennych, gdy natomiast chorzy zyskują wiele przez to, że do kąpieli nie będą zmuszeni przechodzić daleko przez nieogrzone przejścia i korytarze. Z powodu, że służba szpitalna ma w wysokim stopniu niedogodne, niezdrowe, bo w piwnicach położone pomieszczenie, dodano do nowego programu urządzenie mieszkań dla służby, a nadto mieszkanie dla starszej kucharki i dla maszynisty.

Tak zmodyfikowany program objął następujące lokalności:

1. pralnię parową, mechaniczną, z oddzielną izbą do prania bardzo brudnej bielizny,
2. maglownię mechaniczną,
3. suszarnię.
4. skład brudnej bielizny,
5. skład czystej bielizny,
6. maszynę parową,
7. kotły parowe,
8. rezerwoary wody zimnej i gorącej, tak pomieszczone, żeby mogły zasilać łazienki w głównym gmachu mieścić się mające,
9. łaźnie parowe złożone z trzech izb,
  - a) łaźni właściwej,
  - b) bassenu zimnej wody i tuszów,
  - c) rozbieralni i odprasywalni;
10. kuchnię parową a przy niej
11. pomywalnie,
12. tłucznie do mięsa,
13. izbę do obierania jarzyn z kociołkiem parowym do gotowania kartofli,
14. sień, z którejby można było odbierać potrawy z kuchni bezpośrednio przez odpowiednie urządzone okno,
15. jeden duży lub dwa mniejsze magazyny żywności,
16. mieszkanie dla starszej kucharki,
17. mieszkanie dla maszynisty,
18. mieszkanie dla służby szpitalnej,
19. wychodki,
20. galerje łączące projektowany budynek z gmachem głównym,
21. łazienki urządzone w gmachu głównym dotąd przez kuchnię zajmowanym w liczbie 14 wanien dla mężczyzn, 14 wanien dla kobiet, 2 wanien dla pierwszej klasy i jednej wanny siarczanej — ta ostatnia urządzić się mająca w suteranach, żeby jak najmniej zanieczyszczała powietrze w gmachu,
22. izbę dla obsługi łazienek.

Na mocy tak ułożonego programu, polecono p. Józefowi Janowskiemu architekcie, opracować przedewszystkiem szkic do projektu. Szkic ten przedłożonym został komisji techniczno-lekarskiej, która uznała go za odpowiedni warunkom programu z zastrzeżeniem, że przy opracowaniu ostatecznego projektu należy obydwaj magazyny tak pomieścić, żeby w bezpośredniej z sobą zostawały łączności, skasować część galeryi otaczającą klatkę schodową, dodać warsztat mechaniczny i pomieścić w nim piłę kołową do rżnięcia drzewa opałowego.

Na podstawie zatem programu, szkicu i zastrzeżeń komisji techniczno-lekarskiej opracowany projekt i kosztorys obejmuje następujące koszty:

Dział I. budynek:

1. robota grabarska	1.058 złr. 34 ct.
2. „ murarska	33.416 „ — „
3. „ kamieniarska	4.006 „ 70 „
4. „ ciesielska	5.017 „ 27 „
5. „ blacharska	3.731 „ 84 „
6. „ stolarska	1.427 „ 83 „
7. „ szklarska	422 „ 37 „
8. „ ślusarska	10.141 „ 12 „
9. odlewy żelazne	2.625 „ 60 „
10. robota kowalska	2.333 „ 10 „
11. „ malarska	772 „ 13 „
12. „ asfaltowa	4.483 „ 68 „
13. „ rozmaite	2.938 „ 25 „
razem	<u>72.374 złr. 23 ct.</u>
doliczając 5% na obrukowanie kanału w kwocie	3.618 „ 71 „
koszt ogólny budynku	<u>75.992 złr. 94 ct.</u>

Dział II. wewnętrzne urządzenia:

1. motor	12.300 złr.
2. pralnia	7.000 „
3. łaźnia	1.500 „
4. kuchnia	2.000 „
5. ogrzanie parą	1.600 „
koszt ogólny wewnętrznego urządzenia	<u>24.400 złr.</u>

Dział III. łaźienki:

koszt ogólny urządzenia łaźienek	13.065 złr. 69 ct.
suma ogólna kosztorysu	<u>113.458 złr. 63 ct.</u>
Doliczając na administrację i prowadzenie robót 5% w kwocie	5.672 „ 93 „
koszt całkowity	<u>119.131 złr. 56 ct.</u>

Przedstawiając Wysokiemu Sejmowi sprawę budowy pralni, łaźienek, kuchni parowych z pomieszczeniem dla służby szpitalnej wedle projektu p. Janowskiego, Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

- I. Upoważnia się Wydział krajowy do budowy pralni, łaźni, łazienek, kuchni parowych i pomieszczenia dla służby niższej przy szpitalu krajowym we Lwowie.
- II. Udziela się Wydziałowi krajowemu na rok 1876. na ten cel dodatkowego kredytu w kwocie . . . . . 40.000 złr.
- III. Umieszcza się w budżecie na rok 1877. na budowę pralni etc. kwotę . . . . . 40.000 złr.
- IV. Poleca się Wydziałowi krajowemu, ażeby w preliminarzu do budżetu na rok 1878. umieścił na budowę pralni kwotę . . . . . 40.000 złr.

Lwów dnia 27. Marca 1876.

Włodzimierz hr. Dzieduszycki w. r.

Marszałek krajowy.

Maciej Zenon Serwatowski w. r.

Członek Wydziału krajowego.